Archive of SID.ir

DOI: 10.22124/jol.2024.25891.2419

Research Article

University of Guilan Iranian association of penal law

Criminal law Research
A Biannual Journal
Vol . 15, No.1, Spring & Summer 2024(Serial 29)

Jurisprudential Analysis of the Extent of Ta'zeer in the Islamic Penal Code: An Exploration of Government Jurisprudence

1. Hadi Salehi,
Assistant Professor, Public Law Department, Faculty of Law and Political Sciences, Shiraz University, Shiraz, Iran.

2. Mohammad Kazem Zare
PhD in Criminal Law and Criminology, University of Tehran, Tehran, Iran

Submit Date:2023/10/29	Accept Date:2024/02/27

Abstract:
The Islamic revolution has transformed Ta'zeer in Islamic law, notably through the 2013 Islamic Penal Law's Article 18. This shift broadened Ta'zeer's scope, encompassing Shariah prohibitions and government regulations. Despite drawing from Shia jurisprudence, particularly "Al-Ta'zeer Lakl Haram," the extension of Ta'zeer to non-disobedient acts lacks a clear rationale. Article 18 introduces a debatable categorization of punishments, dividing them into written and unwritten forms, and imposes statutes of limitations on Ta'zeer, contrary to Imami jurisprudence. This study navigates the complexities of these legal reforms, examining their historical and doctrinal evolution within government jurisprudence, offering insights into the interplay between Islamic law and contemporary amendments.

Key Words: *Ta'zeer, sin, deterrent Ta'zeer, government punishments, rulings of Soltanieh.*

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

1. Introduction

The evolution of punishments within Islamic law is a critical facet significantly impacted by the Islamic revolution. The enactment of the Islamic Penal Law in 2013, primarily outlined in Article 18, marked a significant departure in the approach to punitive measures. Notably, this marked a pivotal shift in the scope of Ta'zir, which expanded beyond conventional "deterrent punishments" to embrace a comprehensive sphere encompassing a wide spectrum, including violations of government regulations (non-disobedience). This marked a profound reconfiguration towards a more comprehensive and inclusive application of Ta'zir within the legal framework.

Shia jurisprudence, rooted in the principle of "Al-Ta'azir Lakl Haram," accentuates the nuanced application of Ta'zir. It unveils that the purview of Ta'zir does not unilaterally encompass all transgressions, irrespective of their magnitude. Instead, Ta'zir seems selectively directed at non-violent actions, fostering significant jurisprudential queries regarding the rationale behind categorizing these measures as protective of the community. This categorization seems to align more closely with Sultanate decrees and other designations, diverging from the conventional Ta'zir framework.

The legislative enactment, notably in Article ۱۸of the Islamic Penal Code, introduces a dichotomy between prescribed and non-prescribed punishments, accompanied by the incorporation of a statute of limitations. However, the clarity and effectiveness of this distinction remain elusive, inviting skepticism about its ability to resolve ambiguities and align with fundamental jurisprudential principles.

Central to this discourse is the foundational principle of "Al-Ta'zir Lakl Haram," challenging the expansive legislative scope of Ta'zir, which purportedly encompasses all Shariah prohibitions. Discussions within Shia jurisprudence pivot around the possibility of non-haram actions constituting threats to communal order and security, raising uncertainties regarding their jurisprudential grounding and inclusion within Ta'zir.

While grappling with the limitations surrounding the application of "Al-Tazir Lakal Haram" and specific traditions, coupled with the ruler's discretionary authority to penalize non-offenders, critical inquiries emerge regarding the legitimacy and necessity of broadening Ta'zir to encompass non-sinful and deterrent measures. This expansion raises pertinent concerns about the legitimacy of crimes and punishments, seemingly conflicting with Sultanate rulings and jurisprudential tenets.

The legislative attempt to distinguish between prescribed and non-prescribed punishments within Article ۱۸sought to address these complexities. However, its lack of clarity inadvertently introduced further ambiguities, necessitating a critical reevaluation and alignment with established legal norms and doctrines.

2. Methodology

The study employs a jurisprudential lens, exploring three distinct discourses: the term "opinion" within jurisprudential terminology, the foundational principle "Al-Ta'azir Lakl Haram," and a critical analysis of Article 18, focusing on Ta'zir's scope and discretionary authority. This study embarks on a rigorous examination of legislative decisions through the prism of jurisprudence. Our investigation unfolds across three distinct discourses, meticulously exploring pivotal aspects.

3. Results and Discussion

The initial discourse delves into the lexical imperative, meticulously unraveling the cognitive nuances embedded within the term "opinion" within the realm of jurisprudential terminology. This in-depth exploration is aimed at shedding light on the multidimensional connotations of this term within legal discourse.

Subsequently, the second discourse takes a comprehensive plunge into the recalibration of punishment regulations, leveraging an extensive analysis of the foundational principle "Al-Taazir Lakl Haram." This stage meticulously dissects and delineates the foundational rules governing punishment, providing an in-depth and nuanced assessment of this foundational principle.

The final discourse meticulously scrutinizes the legislative claim within Article ۱۸, probing the extents of Ta'zir's expansive scope and the discretionary authority vested in the Sharia ruler concerning the potential criminalization of non-offenses. This critical analysis fundamentally

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

challenges the perceived boundaries of discretionary power within legal frameworks, warranting an exhaustive examination and reevaluation of established legal norms and doctrines.

4. Conclusions

The study concludes by emphasizing challenges and debates surrounding the implementation of legal norms, judicial equity, and coherence within the Islamic Penal Code. The suggestion of repositioning "deterrent punishments" as "government punishments" is discussed as a potential solution, while unresolved issues and varied interpretations underscore the complexity of navigating legal classifications and jurisprudential principles.

By critically interrogating these intricate intersections between legislative choices and jurisprudential principles, this study endeavors to illuminate the intricate complexities and potential implications of broadening the scope of Ta'zir. This expansive examination serves as a pivotal exploration, challenging the very core of legality within legal systems and necessitating a fundamental reconsideration of established legal paradigms.

The resistance against the former "deterrent punishments" seems chiefly rooted in their title, as deterrence constitutes a core attribute of punishment. Therefore, a more prudent approach for the legislator might have been to reposition these punishments under an alternative classification, perhaps designating them as "government punishments." This strategic rebranding would not only address semantic concerns but also offer practical benefits over time. Presently, within Imami jurisprudence, the passage of time poses challenges, prompting the legislator to place former deterrent punishments alongside Sharia punishments. This temporal transition encounters hurdles due to the previous regulations of public courts' procedures and the revolutionary shifts in criminal matters (Articles ۱۷۳ and ۱۷۴) following a certain philosophy,[۱] subsequently acknowledged through articles ۱۰۵-۱۱۳of the Penal Code, which acknowledge the effects of time on punishments.

To tackle such complexities, the legislator, in Note ۲of Article ۱۱۵of Q.A., introduced an unprecedented division: the categorization of punishments into prescribed and non-prescribed. However, this division hasn't resolved the issue and has instead sparked varied interpretations. The realm of the Islamic Penal Code remains contested, marked by diverse viewpoints and a lack of consensus regarding the meaning of "written" and "unwritten." Moreover, the legal treatment of these categories remains ambiguous and thought-provoking.

For instance, the statute of limitations for prosecution solely applies to non-statutory punishments, creating a dichotomy between statutory and non-statutory punishments. Inconsistencies are evident in institutional preferences favoring individuals, where exemptions, sentence deferrals, or execution suspensions exclusively relate to unspecified punishments. However, these discrepancies aren't mirrored in similar institutions such as sentence reduction, conditional release, semi-freedom programs, or alternatives to incarceration, where such distinctions aren't taken into account.

The intricacies surrounding the reclassification and division of punishments persist as a major point of contention, resulting in ambiguity within the legal framework. Furthermore, the nuanced disparities in treatment between different types of punishments raise critical questions regarding consistency and fairness within the judicial system.

This intricate interplay between semantic reclassifications, temporal considerations, and the divergence in legal interpretations underscores the challenges confronting the legislative process. These challenges not only engender confusion but also raise crucial debates concerning the implementation of legal norms and the preservation of judicial equity and coherence.

5. Selection of References

A group of authors (Bita), Fiqh Ahl al-Bayt, peace be upon them, Volume 54, Qom: Institute of Islamic Jurisprudence Encyclopaedia on the Religion of Ahl al-Bayt, peace be upon them. (in Persian)

Ansari, Baqer, Aslanzadeh, Rahim and Boroujardian, Ali (2007), Legal lexicon, Second Edition, Tehran: adjutancy of Research, Compilation and Revision of Laws and Regulations. (in Persian)

Ashuri, Mohammad (1385), Criminal Procedure Code, Volume 1, 11th Edition, Tehran: Samt Publications. (in Persian)

Babaei, Mohammad Ali (2008), "Critical analysis of the legislator's understanding of the passage of prosecution time", Journal of Legal Studies of Shiraz University, 1 (3), 49-68. (in Persian)

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

Chiraghi, Ali Asghar (Spring and Summer 2013), "Elements and Realm of Ijtihadi Interpretation", Sahifah Mobin Magazine, 34-33, 34-4. (in Persian)

Fatahi, Seyyed Mohsen (spring and summer 2013), "Comparative study of punishments as punishment from the point of view of Islamic religions (relying on the role of the element of guilt in the nature of punishment)", Scientific Research Journal of Jurisprudence Research, 9 (1), 87-104. (in Persian)

Habibzadeh, Mohammad Jafar and Aini Najafabadi, Mohsen (April and September 2011), "The basis and criterion Ta'zir", Judicial Journal, 33, 22-26. (in Persian)

Haeri, Sayyid Ali bin Muhammad Tabatabai (1418 AH), Riyadh al-Mas'il fi Iqhāqī al-Ahkam by Evidence, Volume 15, First Chapter, Qom: The Foundation of the Family of the Prophet, peace be upon them. (in Arabic)

Haji Dehabadi, Ahmad (2011), Penal Jurisprudence Rules, 3rd edition, Qom: Hozwa and University Research Center. (in Persian)

Hayeri, Seyyed Kazem (Autumn 2016), "Types of ta'zir and its rules", Ahl al-Bayt Fiqh Journal, 51, 3-33. (in Persian)

Citation:
Salehi, H & Zare, M (2024), "Jurisprudential Analysis of the Extent of Ta'zeer in the Islamic Penal Code: An Exploration of Government Jurisprudence", **Criminal Law Research,** 15(29), pp. 133-145. DOI: 10.22124/jol.2024.25891.2419

Copyright:
Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

DOI: 10.22124/jol.2024.25891.2419

نشریه علمی

پژوهشنامه حقوق کیفری

سال پانزدهم، شماره اول، بهار و تابستان ۱۴۰۳، پیاپی ۲۹

مقاله پژوهشی

صفحات مقاله: ۱۳۳-۱۴۵

تحلیل فقهی- مبنایی گسترهٔ تعزیر در قانون مجازات اسلامی با تأکید بر قواعد فقه حکومتی

۱- هادی صالحی*

استادیار گروه حقوق عمومی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

✉ salehi.0306@gmail.com

۲- محمد کاظم زارع

دانش آموخته دکتری حقوق جزا و جرم شناسی دانشگاه تهران، تهران، ایران.

تاریخ ارسال: ۱۴۰۲ /۰۸/۰۷	تاریخ پذیرش : ۱۴۰۲/۱۲/۰۸

چکیده:

قانون مجازات اسلامی سال ۹۲ در اقدامی آنی از یک‌سو اقدام به توسیع مفهوم تعزیر به ارتکاب محرمات شرعی (معاصی) نمود و از سوی دیگر، ضمن حذف عنوان «مجازات‌های بازدارنده» موضوع قانون سابق، دایرهٔ تعزیر را شامل نقض مقررات حکومتی نیز دانست. با مراجعه به فقه شیعه، به‌ویژه قاعدهٔ «التعزیر لکل حرام»، عنوان تعزیر، نه‌تنها قابلیت شمول تمامی گناهان، اعم از صغیره و کبیره، را نداشته، بلکه پاسخ دادن برخی اعمال غیرمعاصی به استناد صیانت از اجتماع و به‌عنوان قسمی از کیفرهای تعزیری از منظر فقهی فاقد توجیه مبنایی است؛ کما اینکه این اعمال از باب احکام سلطانیه و تحت عناوین دیگری، همچون «مجازات‌های حکومتی»، قابل توجیه به نظر می‌رسد. این در حالی است که اقدام قانون‌گذار از یک‌سو منجر به ایجاد تقسیم‌بندی مبهم و پرسش‌برانگیز، *تحت‌عنوان* تعزیرات منصوص و غیرمنصوص شده و از سوی دیگر سبب پیش‌بینی نهاد مرور زمان برای تعزیرات (برخلاف فقه امامیه) گردیده است.

واژگان کلیدی: تعزیر، گناه، مجازات‌های بازدارنده، مجازات‌های حکومتی، احکام سلطانیه.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

مقدمه

نظام کیفری کشورمان که بعد از انقلاب اسلامی تحت‌تأثیر فقه شیعه تغییر یافت، در دوران حیات خویش دستخوش تغییراتی شده است ؛ تا آنجاکه درخصوص نظام ناظر بر تقسیم‌بندی کیفرها، گاه تعزیرات را صرفاً شامل امور ممنوعۀ شرعی دانسته و در نهایت بنا به تشخیص مقنن در مادۀ ۱۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، این قسم از کیفرها نه تنها شامل امور مزبور، بلکه به نوعی غیرمعاصی را نیز شامل شده است. این ماده مقرر می‌دارد: «تعزیر مجازاتی است که مشمول عنوان حد، قصاص یا دیه نیست و به موجب قانون در موارد ارتکاب محرمات شرعی یا نقض مقررات حکومتی تعیین و اعمال می‌گردد. نوع، مقدار، کیفیت اجراء و مقررات مربوط به تخفیف، تعلیق، سقوط و سایر احکام تعزیر به موجب قانون تعیین می‌شود....». بنابراین از نظر نگارندگان، تعریف تعزیر در مادۀ مزبور دارای دو شق است: یکی اینکه تعزیرات شامل ارتکاب محرمات شرعی—یعنی معاصی— می‌شود و شق دیگر اینکه تعزیرات علاوه‌بر معاصی، شامل نقض مقررات حکومتی —یعنی غیرمعاصی— نیز می‌شود.

در این پژوهش برآنیم که اقدام اخیر قانون‌گذار را در پرتو مبانی فقهی به بوتۀ آزمون بسپاریم. از نظر سامان‌دهی، این موضوع در سه گفتار ارائه شده است: به سبب لزوم رویکرد لغوی- اصطلاح‌شناختی، بنابراین در گفتار اول واژۀ تعزیر از نظر لغت و اصطلاح فقهی، البته به‌طور خلاصه مورد مداقه قرار گرفته است. به منظور تعدد قواعد راجع به تعزیرات و تکیه بر بررسی قاعدۀ «التعزیر لکل حرام»، در گفتار دوم نیز ضمن تمیز و تشخیص قواعد راجع به تعزیرات، به تحلیل مبانی قاعدۀ مزبور پرداخته و بالاخره در گفتار سوم نیز ضمن بررسی سابقۀ بحث، رویکرد قانون‌گذار کشورمان در مادۀ ۱۸ قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲، مورد پژوهش قرار گرفته است و پرسش و مسألۀ اصلی پژوهش حاضر این است که آیا می‌توان به استناد قاعدۀ «موسع‌التعزیر لکل عمل حرام» تمامی گناهان را جرم‌انگاری نمود و از طرف دیگر آیا اختیار حاکم شرع در جرم‌انگاری امور غیرمعاصی در پرتو این قاعدۀ بی‌حدوحصر است؟ بدیهی است در صورت مثبت بودن این پاسخ، اصل بنیادین قانونی بودن جرایم و مجازات‌ها با چالش جدی مواجه خواهد شد.

۱. مستندات فقهی تعزیرات

۱. ۱. شناخت و تمیز قواعد راجع به تعزیرات

با مراجعه به تحقیقات صورت‌گرفته در باب قواعد فقهی تعزیرات، همواره دچار یک سردرگمی دربارۀ جایگاه اصلی قواعد مزبور هستیم، درصورتی‌که گاه با مراجعه به منابع مختلف، تشخیص اینکه قواعد گفته‌شده کدام‌یک از وجوه تعزیر را مورد توجه قرار می‌دهد، امری مشکل به نظر می‌رسد.

با کنکاشی در قواعد مرتبط، به‌طور کلی می‌توان بیان داشت که گاه قاعدۀ فقهی در مقام بیان نوع مجازات تعزیری است و فارغ از این امر بحث دیگری را پیش نمی‌کشد که این قاعده همان قاعدۀ «قاعده التعزیر دون الحد»[1] است. از سوی دیگر، گاه قاعدۀ تعزیری در مقام بیان مقام صالح و سیر تشریفات تعیین مجازات تعزیری است و از آن تحت‌عنوان قاعدۀ «التعزیر بما یراه الامام»[2] یاد می‌شود. بالاخره برخی قواعد نیز در جایگاه تعیین اعمال مستوجب تعزیر قرار می‌گیرند که در این مقاله به دلیل مرتبط بودن با اصل مطلب مورد نظر، به قاعدۀ اصلی، یعنی شق اخیر ناظر به قاعدۀ «التعزیر لکل حرام» می‌پردازیم که البته این قاعده در کتب فقهی این قاعده با عبارات مشابه دیگری مورد ذکر قرار گرفته است.

۱.در این خصوص، برخی تعزیر را منحصر در تازیانه می‌دانند، منتها عده‌ای دیگر تعزیر را نه تنها شامل تازیانه، بلکه سایر مجازات‌ها را نیز در این عرصه وارد می‌دارند و معتقدند که تعزیر به مجازات‌هایی چون حبس و جریمۀ مالی نیز ممکن است؛ منتها احتیاط در آن است که مقدار مجازات‌های دیگر به اندازه‌ای نباشد که عرفاً بیشتر از ۷۹ تازیانه تلقی شوند. (Haeri, 1386: 3)

۲. توضیح اینکه در برخی منابع از این قاعده با عبارت «التعزیر بما یراه الحاکم» یاد شده که به نظر فاقد مبنای فقهی است؛ چراکه در تمامی منابع فقهی این حدیث، سخن از امام است نه حاکم ... (Mohaghegh Damad, 1386: 228)

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

۱. ۲. مبانی قاعدهٔ «التعزیر لکل حرام»

قاعدهٔ «التعزیر لکل حرام» به‌عنوان یک قاعدهٔ اصطیادی فقهی با عبارات متفاوتی در کتب فقها بیان شده،[۱] منتها برداشت مشترک از همهٔ آنها چنین است که تعزیر در اعمال واجد حرمت شرعی تعریف می‌گردد.

قاعدهٔ مورد نظر دارای یک سلسله مبانی است که با توجه به تحقیقات به‌عمل‌آمده در این خصوص، این مطلب با تلخیص اشاره می‌شود:[۲]

۱. ۲. ۱. روایات عام

۱. ۲. ۱. ۱. صحیحه داود بن فرقد

ابوعبدالله می‌فرمایند: اصحاب رسول خدا- صلوات الله علیه- به سعد بن عباده، که مردی غیور بود، گفتند: اگر ببینی مردی با همسرت زنا می‌کند چه خواهی کرد؟ سعد گفت: او را با شمشیر به دو نیم می‌کنم. در این اثنا رسول خدا(ص) از خانه به مسجد درآمد و به سعد فرمود: چه کسی را با شمشیر به دو پاره خواهی کرد؟ سعد گزارش کرد که اینان گفتند اگر با چشم خود ببینی که مردی با همسرت زنا می‌کند چه خواهی کرد، و من گفتم او را با شمشیر خود دو پاره خواهم کرد. رسول خدا(ص) فرمود: پس تکلیف چهار شاهد چه می‌شود؟ سعد گفت: یا رسول‌الله، بعد از آنکه با چشم خود ببینم و خداوند شاهد کردار او باشد، باز هم بروم چهار شاهد پیدا کنم؟ رسول خدا(ص) گفت: آری به‌خدا، با آنکه با چشم خود ببینی و خداوند گواه کردار او باشد، باید چهار شاهد پیدا کنی؛ چراکه خداوند- عزوجل- برای هر مشکلی حدی مقرر کرده و برای هر متجاوزی کیفری معین نموده است[۳] (Koleini, Vol 6: 202)

۱. ۲. ۱. ۲. روایت عمر بن قیس

در توضیح صحیحه داوود بن فرقد، اشاره به روایت عمروبن قیس ضروری است. مطابق این روایت:

ابوعبدالله فرمود: ای عمروبن قیس آیا می‌دانی که خداوند، پیامبر و کتابی فرستاده است و در آن کتاب تمام موارد موردنیاز به همراه دلیل وجود دارد. برای هرچیزی حدی قرار داده و برای هر متجاوز حد نیز حدی قرار داده است. پرسیدم چگونه برای متجاوز، حدی قرار داده؟ فرمودند: خداوند در اموال حدی قرار داده که تنها از راه حلال حاصل می‌شود و هرکس از راه غیرحلال به‌دست آورد، دستش قطع می‌شود، چون از حد تجاوز کرده است. خداوند مقرر فرموده که نکاح تنها از راه حلال صورت می‌پذیرد و هرکس جز این را انجام دهد، اگر مجرد باشد حد می‌خورد و اگر متأهل باشد رجم می‌شود؛ چون از حد تجاوز کرده است[۴] (Amli,1409: 16).

درخصوص استناد به روایات مزبور به‌عنوان مبنای اعمال تعزیر در تمامی اعمال حرام ایراداتی وجود دارد. باوجود اینکه برخی فقها، از جمله آیت‌الله خوانساری و آیت‌الله گلپایگانی، این حدیث را مجمل دانسته‌اند، منتها ضمن اقرار به مبین بودن این احادیث، به نظر می‌رسد به‌دلیل عدم انحصار کیفرهای اسلامی به حدود و تعزیرات از یک‌سو و وجود سایر اقسام مجازات‌ها، از جمله قصاص و دیات،

---

۱ به‌عنوان نمونه «التعزیر لکل عمل محرم»، «کل معصیه لم یرد فیه حد ففیه التعزیر»، «کل من خالف الشرع فعلیه حد او تعزیر».

۲ برای مطالعهٔ بیشتر در خصوص اقوال و مستندات قاعده، رک: حاجی ده آبادی، ۱۳۹۱: ۳۰۱ – ۲۹۵.

۳ الحسین بن سعید، عن فضالة بن أیّوب، عن داود بن فرقد قال: سمعت أبا عبد اللّه علیه السّلام یقول: إنّ أصحاب النبیّ صلی الله علیه و اله قالوا لسعد بن عبادة: أرأیت لو وجدت علی بطن امرأتک رجلا ما کنت صانعا به؟ قال: کنت أضربه بالسیف. قال: فخرج رسول اللّه صلی الله علیه و اله فقال: ماذا یا سعد؟ قال سعد: قالوا: لو وجدت علی بطن امرأتک رجلا ما کنت تصنع به؟ فقلت: أضربه بالسیف. فقال: یا سعد و کیف بالأربعة الشهود؟ فقال: یا رسول اللّه بعد رأی عینی و علم اللّه أنّه قد فعل؟ قال: إی و اللّه بعد رأی عینک و علم اللّه أنّه قد فعل. لأنّ اللّه عزّ و جلّ قد جعل لکلّ شیء حدّا و جعل لمن تعدّی ذلک الحدّ حدّا.

۴ وَ عَنْ أَبِی عَلِیٍّ الْأَشْعَرِیِّ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ حَسَّانَ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ عَلِیٍّ عَنْ أَبِی جَمِیلٍ (فی المصدر- أبی جمیلة) عَنِ ابْنِ دُبَیْسٍ الْکُوفِیِّ عَنْ عَمْرِو بْنِ قَیْسٍ قَالَ: قَالَ أَبُو عَبْدِ اللَّهِ ع یَا عَمْرَو بْنَ قَیْسٍ أَ شَعَرْتَ أَنَّ اللَّهَ أَرْسَلَ رَسُولًا وَ أَنْزَلَ عَلَیْهِ کِتَاباً وَ أَنْزَلَ فِی الْکِتَابِ کُلَّ مَا یُحْتَاجُ إِلَیْهِ وَ جَعَلَ لَهُ دَلِیلًا یَدُلُّ عَلَیْهِ وَ جَعَلَ لِکُلِّ شَیْءٍ حَدّاً وَ لِمَنْ جَاوَزَ الْحَدَّ حَدّاً إِلَی أَنْ قَالَ قُلْتُ وَ کَیْفَ جَعَلَ لِمَنْ جَاوَزَ الْحَدَّ حَدّاً قَالَ إِنَّ اللَّهَ حَدَّ فِی الْأَمْوَالِ أَنْ لَا تُؤْخَذَ إِلَّا مِنْ حِلِّهَا فَمَنْ أَخَذَهَا مِنْ غَیْرِ حِلِّهَا قُطِعَتْ یَدُهُ حَدّاً لِمُجَاوَزَةِ الْحَدِّ وَ إِنَّ اللَّهَ حَدَّ أَنْ لَا یُنْکَحَ النِّکَاحُ إِلَّا مِنْ حِلِّهِ وَ مَن.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

از سوی دیگر، این احادیث در توجیه تعزیر برای کلیهٔ اعمال حرام غیرکافی است، که البته از جهت دیگر نیز همواره این امکان وجود دارد که منظور از حد در احادیث یادشده نه مجازات دنیوی، بلکه کیفر اخروی بوده باشد (Haji Dehabadi, 1391: 306)

۱. ۲. ۲. روایات خاص

علاوه بر روایات با مضمون عام در این خصوص، در برخی موارد نیز یک‌سری روایات خاص ناظر به تعزیر به‌ویژه در مواردی که عمل موجب آزار دیگران می‌شود، وارد شده است که به موجب آن‌ها، اعمالی همچون از بین بردن جنین برآمده از زنا توسط مادر، خوردن گوشت خوک، خیانت در امانت و... مستوجب تعزیر دانسته شده است (Haji Dehabadi, 1391: 299). در خصوص این دسته از روایات، برخی از فقها الغای خصوصیت[1] نموده و مورد را قابل تسری به سایر امور حرام دانسته‌اند. به‌عنوان نمونه، محقق اردبیلی در *ارشاد الاذهان*، الغای خصوصیت را مجاز و ممکن دانسته و بر این نظر است که با استفاده از اخبار واردهٔ خاص می‌توان هر عملی را که موجب اذیت دیگران می‌شود، قابل تعزیر دانست.[2] با این اوصاف، به نظر می‌رسد آن دسته از فقهایی که این روایات خاص را مستند قاعدهٔ عمومی «التعزیر لکل حرام» دانسته‌اند، به‌گونه‌ای به الغای خصوصیت دست زده‌اند؛ اما باید توجه داشت که در این موارد، در صورتی می‌توان به الغای خصوصیت تمسک جست که از این روایات به‌دست آوریم آنچه علت و مناط تعزیر این اعمال است، «گناه» و «حرام» بودن آنهاست (Haji Dehabadi, 1391: 307)، درحالی‌که به‌دلیل عدم قطع و یقین به اینکه وصف گناه بودن عمل لزوماً مناط تعزیر بودن است، به نظر می‌رسد الغای خصوصیت در این موارد، چندان مجاز نیست.

۱. ۲. ۳. سایر ادله

در کنار روایات عام و خاص به ادلهٔ دیگری همچون وجوب امربه‌معروف و نهی‌ازمنکر، معاونت بر برّ و تقوی و نیز حفظ نظام اشاره شده است. توضیح اینکه برخی از فقها به منظور توجیه قاعده به ضرورت امربه‌معروف و نهی‌ازمنکر و درنتیجه تعزیر اعمال حرام در راستای نهی از منکر تمسک جسته، یا اینکه طبق امر قرآنی «تعاونوا علی البرّ و التّقوی» با این نگاه که تعزیر به‌نوعی معاونت در ترک گناه محسوب می‌شود، با تعزیر اعمال حرام در ظهور امر قرآنی یادشده قدم برمی‌دارند. هر دو مورد گفته‌شده، با این استدلال که تعزیر تنها چارهٔ منحصر برای امربه‌معروف و نهی‌ازمنکر یا معاونت بر برّ و تقوی نیست و راه‌های مقرون‌به‌صرفهٔ دیگری در این خصوص وجود دارد، مورد اشکال و ایراد واقع شده‌اند. (Amid Zanjani, 1386: 9-10)

همچنین درخصوص دلیل حفظ نظام و استدلال بر گسترهٔ آن و درنتیجه اختیار حاکم بر تعزیر هر عمل حرام به‌عنوان عملی مخالف نظام نیز ایراداتی وارد شده است؛ چراکه پذیرش این امر به‌عنوان مبنای قاعده واجد دو نتیجه خواهد بود: یکی اینکه ارتکاب هر عمل حرامی اعم از ترک واجب و فعل حرام منجر به مخالفت با نظام شده و دیگر اینکه هرچه باعث مخالفت با نظام است، الزاماً با کیفر تعزیری پاسخ داده خواهد شد؛ ضمن اینکه هر دو نتیجه محل مناقشه است. برخی فقها، از جمله مرحوم خوانساری و مرحوم گلپایگانی، نیز با استدلال‌هایی همچون اینکه حفظ نظام از سایر طرق نیز به دست می‌آید، این استدلال را با چالش روبه‌رو می‌سازند. (Haji Dehabadi, 1391: 310)

---

۱. الغای خصوصیت به معنای توجه نکردن به ویژگی حکم وارد شده در دلیل شرعی است؛ به‌طوری‌که آن را از خصوصیات مورد و از تطبیقات حکم شرعی به حساب آوریم (Saedi, 1386: 106) ؛ یعنی اعتبار به عمومیتی که در لفظ است نه خصوصیتی که به مورد است. در تفسیر متون چنین فرایندی را «جری و تفسیر» نیز می‌گویند؛ یعنی اجرا و تطبیق آن بر غیر مورد و معنای خاص آن (Cheraghi, 1383: 13-14)

۲. أقول: هذه الاخبار ذکرها المحقّق الأردبیلیّ- قدّس سرّه- فی شرح‌الإرشاد، و قال: فیمکن الاستفادة الکلّیّة من هذه الأخبار، و نظره إلی أنّ کلّ ما یؤذی المسلم بغیر حقّ بل کلّ ذنب غیر موجب للحدّ موجب للتعزیر بملاحظة الأخبار المذکورة (Khansari, 1405: 118)

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

۲. رویکرد فقهی- مبناشناختی به تعریف تعزیر در قانون جدید مجازات اسلامی

در قانون مجازات اسلامی سابق، قانون‌گذار به تبعیت از قانون تشکیل دادگاه‌های کیفری یک و دو به شق نوظهوری از انواع مجازات‌ها- یعنی مجازات‌های بازدارنده- پرداخت که ظاهراً پیش از تحقیق و تفحص مناسب، در این باره یک‌سری مخالفت‌هایی جدی ابراز شده است (Hosseini, 1389: 11-24) و درنتیجه قانون‌گذار در سال ۹۲ با یک شتابزدگی و تحت‌تأثیر مخالفت‌هایی که سابقاً صورت پذیرفته بود، به‌یکباره با حذف شق پنجم مجازات‌ها (مجازات‌های بازدارنده)، به‌ناچار به ارائهٔ تعریفی جدید از تعزیرات در مادهٔ ۱۸ اقدام نمود که به‌نظر بسیار تأمل‌برانگیز خواهد بود؛ تا آنجا که می‌توان مبانی فقهی این اقدام را با پرسش‌هایی جدی روبه‌رو ساخت. بدین منظور، نگارندگان ناچار به بررسی میزان توسیع قاعدهٔ فقهی «التعزیر لکل حرام» به‌عنوان منشأ اصلی قواعد فقهی باب تعزیرات و مبانی آن بوده‌اند؛ ضمن آنکه در این میان مواد مرتبط قانون مجازات اسلامی ۱۳۹۲ از جمله مادهٔ ۱۸ نیز مورد مداقه قرار خواهد گرفت.

پیرو بررسی مبانی قاعدهٔ «التعزیر لکل حرام» و با عنایت به ضعف در استناد به مبانی قاعده، به نظر می‌رسد در اینجا پاسخ به دو مسئله ضروری است:

مسئله اول: در ابتدا می‌بایست بررسی نمود که حتی با فرض اثبات قاعده، آیا می‌توان با استناد به آن تمامی گناهان را با ضمانت اجرای تعزیر پاسخ گفت یا اینکه این قاعده صرفاً طیف خاصی از گناهان را شامل می‌گردد.

مسئله دوم: در مرتبهٔ بعد، لازم است بررسی شود که آیا اموری غیر از گناهان شرعیه این قابلیت را دارند که در حیطهٔ مجازات‌های تعزیری وارد شوند و این همان رویکردی است که در شق دوم تعریف تعزیر در مادهٔ ۱۸ قانون جدید مجازات اسلامی اتخاذ شده است که درصورت اثبات عدم امکان قرار دادن امور غیرمعاصی در حیطه و گسترهٔ تعزیرات، این ماده چندان از لحاظ مبنایی قابل توجیه نخواهد بود.

بنابراین، مسائل مطروحه در بالا را در قالب دو شبههٔ اولیه و ثانویه پیگیری خواهیم کرد.

۲. ۱. شبههٔ اولیه (ناظر به امکان یا عدم امکان توسیع تعزیر به کلیه معاصی)

در این مبحث، در مقام پاسخ به این پرسش هستیم که آیا قاعدهٔ «التعزیر لکل حرام» در وادی عمل نیز شامل همهٔ امور حرام حتی گناهان جزئی می‌شود یا اینکه صرفاً برخی از گناهان را دربر می‌گیرد. فایدهٔ عملی بحث این است که درصورت اثبات امکان اجرای قاعده، صرفاً برای برخی گناهان- نه همهٔ آنها- می‌توان قائل به تضعیف رویکرد اتخاذشده در مادهٔ ۱۸ ق.م.ا گردید؛ چراکه وقتی این قاعده قابلیت تعمیم درخصوص کلیهٔ مصادیق حوزهٔ خودش را ندارد؛ نه‌تنها شق اول تعریف تعزیر در مادهٔ ۱۸ را مبنی‌بر اینکه تعزیرات شامل ارتکاب محرمات شرعی می‌شود، با ایراد مواجه می‌نماید، بلکه فراتر از آن، شق دوم تعریف تعزیر در مادهٔ مزبور را، مبنی‌بر اینکه تعزیرات شامل نقض مقررات حکومتی— یعنی امور غیرمعاصی— می‌شود، نیز دچار چالش می‌نماید؛ چراکه وقتی این قاعده حتی ظرفیت شمول کلیهٔ مصادیق خود یعنی معاصی را نداشته باشد، چگونه می‌توان اموری غیرحرام را تحت سلطهٔ آن قرار داد؟!

در این خصوص چند دیدگاه کلی از ناحیهٔ فقها اتخاذ گردیده است:

۲. ۱. ۱. دیدگاه اول: اجرای قاعده در معاصی کبیره

این دیدگاه به عده‌ای از فقها همچون امام خمینی(ره) و صاحب جواهر تعلق دارد. امام(ره) در تحریرالوسیله می‌فرماید: «هرکس که واجبی را ترک کند یا حرامی را انجام دهد، بر امام یا نایب اوست که او را تعزیر کند، به شرط آنکه کار او از گناهان کبیره باشد.»[1] صاحب جواهر نیز بر این شرط تأکید نموده است. (Fiqh Ahl al-Bayt, Vol 54: 130)

---

۱. کل من ترک واجبا أو ارتکب حراما فللإمام علیه السلام و نائبه تعزیره به شرط أن یکون من الکبائر (Imam Khomeini: 477)

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

۲. ۱. ۲. دیدگاه دوم: اجرای قاعده در کلیهٔ معاصی

این دیدگاه نیز از سوی برخی فقها همچون آیت‌الله خویی و آیت‌الله فاضل لنکرانی اتخاذ شده است. درواقع این دسته از فقها بر این نظرند که مطابق ظاهر قاعده، تمامی گناهان که واجد وصف حرمت هستند، قابلیت تعزیر را دارند. به‌عنوان نمونه آیت‌الله فاضل لنکرانی بیان می‌دارند: «آنچه از عبارات فراوان در موارد گوناگون استفاده می‌شود، آن است که تعزیر جانشین حد است و ملاک آن را دارد.» (یعنی همان‌طور که جریان حد متوقف براین شرط نیست، جریان تعزیر هم متوقف بر این شرط نیست). نهایت اینکه اختلاف در علت، سبب اختلاف در تعزیر و حد می‌شود و همان‌طور که حد مترتب بر علت آن است و مشروط به جلوگیری به وسیلهٔ نهی و توبیخ نیست، تعزیر هم متوقف بر آن نیست. علاوه بر آن، روایات و ادلهٔ دیگر (روایات عام و خاص) مقتضی مجازات برای هرگونه تعدّی از احکام الهی است[۱] (Fiqh Ahl al-Bayt, Vol 54: 134)

۲. ۱. ۳. دیدگاه سوم: اجرای قاعده، محدود به آن دسته از معاصی که مصلحت در تعزیرشان است

با توجه به روایات خاص که ذکر شد، آیت‌اللّه صافی گلپایگانی معتقدند مناط تعزیر، مصلحت است؛ بدین معنا که در هر کجا مصلحت اقتضا نماید، می‌توان نسبت به اعمال تعزیر اقدام کرد. البته در مخالفت با این دیدگاه اظهارنظر شده است که عمومیت قاعدهٔ «التعزیر فی کلّ معصیه» به سبب مستندات آن، شامل تمام معاصی می‌شود؛ پس عاری از این قید است، ولی رعایت مصلحت در تعزیر به‌خاطر قواعد دیگر ناظر بر تعزیر به این قاعده «وارد» می‌شود که از نظر علمی و نظری ربطی به ادلهٔ این قاعده و عمومیت آن ندارد (Fiqh Ahl al-Bayt, Vol 54: 135)

با این اوصاف، آنچه که از نظرات فقها استفاده می‌شود، این است که اطلاق قاعدهٔ موردنظر نسبت به تمامی گناهان محل مناقشه است و بنابراین با کنکاشی در نظرات فقهی می‌توان بدین نتیجه رسید که این قاعده در باب گناهان از عمومیت برخوردار نیست؛ چراکه شمول قاعده نسبت به همهٔ گناهان، حتی صغیره، مستلزم نوعی تفسیر موسع در مفهوم تعزیر است. درواقع هرگاه تعزیر متناسب با برخی از گناهان کوچک که صرفاً جنبهٔ سد ذرایع دارد و بدین علت که مرتکب آن دچار ارتکاب گناه اصلی نشود، تحریم شده باشد، باید تعزیر در حداقل انجام گیرد که صرفاً واجد حالت تنبه و تذکر است. بنابراین توسعهٔ مفهوم و مصداقی قاعده همراه با توسعهٔ مفهومی و مصداقی تعزیر خود از نکاتی است که در سست کردن مبنای قاعده بی‌تأثیر نیست؛ چرا که ادلهٔ قاعده نیز چنین کلانی را نمی‌تواند دربر داشته باشد. (Amid,1391: 8) کما اینکه در کتاب آسمانی نیز برخی شواهد به‌تنهایی و بعضی دیگر در کنار سایر شواهد (از جمله لحن کتاب مبنی بر تأکید بر مبدأ و معاد و سعادت و شقاوت نهایی، تکرار معنی‌دار غفار و تواب بودن خدای تعالی، مقرر کردن کفاره به‌عنوان یک عبادت و به‌منظور پاک کردن آثار برخی گناهان و...) به‌وضوح با تعمیم تعزیر بر هر فعل حرام و ترک واجب منافات دارند و به‌قطع و جزم می‌توان گفت که بر تعمیم تعزیر بر همهٔ معاصی دلیلی از کتاب وجود ندارد. (Hosseini, 1388: 659)

۲. ۲. شبههٔ ثانویه (ناظر به امکان یا عدم امکان توسعهٔ تعزیر به غیرمعاصی)

۲. ۲. ۱. سابقهٔ بحث

در مباحث پیشین، ضمن بررسی مستندات قاعدهٔ «التعزیر لکل حرام» صرف‌نظر از ضعف قاعده که عمدتاً ناشی از عدم امکان اثبات آن با توجه به مستندات آن بود، به این نتیجه رسیدیم که حتی بر فرض اثبات قاعده، طیف قابل توجهی از فقهای عظام همچنان بر این نظرند که این قاعده ناظر به تمامی گناهان اعم از کبیره و صغیره نبوده و به انحای مختلف قائل به عدم گسترهٔ مطلق دامنهٔ آن

---

۱. لکنّ المستفاد من النصوص الکثیرة الواردة فی موارد متشتّتة أنّ وزان التعزیر وزان الحدّ و أنّه قائم مقامه، غایة الأمر أنّ اختلاف الموجب أوجب الاختلاف من جهة الحدّ و التعزیر، فکما أنّ الحدّ یترتّب علی موجبه، و لا یتوقّف علی عدم الانتهاء بمثل الموعظة و التوبیخ، فکذلک التعزیر یترتّب علی موجبه مطلقاً مضافاً إلی دلالة روایات متعدّدة علی أنّ اللّه عزّ و جلّ جعل لکلّ شیء حداً، و جعل علی من تعدّی حداً من حدود اللّه عزّ و جلّ حداً فإنّ مقتضاها ثبوت الحدّ بالمعنی الأعم من التعزیر علی کلّ من تعدّی حداً من حدود اللّه تبارک و تعالی(Fazel Lankarani, 1422: 418)

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

بوده‌اند. در این مبحث، ضمن تأکید بر پرداختن به هستهٔ موضوع که بررسی فقهی تعریف تعزیر در قانون مجازات اسلامی، به‌ویژه آن قسمت از مادهٔ ۱۸ که درصدد حذف عنوان سابق مجازات‌های بازدارنده و قرار دادن تمامی مصادیق آن در قالب مجازات‌های تعزیری بوده، بر آنیم که بیان کنیم با فرض اثبات قاعده و ضمن امعان نظر به عدم توسعهٔ مطلق دایرهٔ آن، آیا مجازات تعزیری شرعی قادر است که شامل امور غیرحرام نیز که عمدتاً جنبهٔ مصلحتی– اجتماعی را دارند، گردد. همان‌گونه که در مباحث پیشین مورد توجه قرار گرفت، قانون‌گذار کشورمان در سال ۶۸ ضمن تشریع عنوان جدیدی از مجازات‌ها، به نام مجازات‌های بازدارنده، کماکان در سال ۱۳۷۰ نیز در قانون مجازات اسلامی، این طیف از مجازات‌ها را در قانون پیش‌بینی نمود؛ کما اینکه بعداً در قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب سال ۱۳۷۸ نیز طی مادهٔ ۱۷۳ ناظر به قواعد مرور زمان بین این نوع مجازات و مجازات‌های تعزیری تفاوت قائل شد که به‌نوعی مشکل عدم پیش‌بینی مرور زمان در فقه امامیه[1] را مرتفع نمود؛ چراکه وصف «بید الحاکم» بودن تعزیر و عدم پیش‌بینی مرور زمان در فقه امامی موجب تعارض بین تعیین انواع و مقادیر تعزیرات در قانون از یک‌سو و تعطیل آن با مرور زمان از سوی دیگر، می‌شد. بنابراین، خلق این عنوان در کنار تعزیرات راه گریزی برای مقنن به منظور گریز از این مانع فقهی بوده است (Hosseini, 1389: 139) در طی سال‌های اجرای قانون سال ۱۳۷۰ اعتراضات و مخالفت‌های جدی با عنوان «مجازات‌های بازدارنده» صورت پذیرفت؛ تا آنجا که برخی از محققان رویکرد جدید قانون‌گذار در مادهٔ ۱۸ ق.م.ا را امری مثبت می‌دانند و همواره نگران تغییر رویکرد قانون‌گذار به رویکرد سابق می‌باشند (Hosseini, 1389: 140-141)

در این قسمت بدواً ورای اثری عملی بحث جدا بودن تعزیرات و مجازات‌های بازدارنده، در مقام اثبات این بحث هستیم که آیا تعزیرات می‌تواند شامل اموری گردد که واجد حرمت شرعی نباشند. به عبارت واضح‌تر، آیا قاعدهٔ «التعزیر لکل حرام» باوجود در برداشتن ضعف در مستندات و نیز عدم توسیع حتی در خود گناهان، قادر است به‌نوعی توجیه‌کنندهٔ شق دوم مادهٔ ۱۸[2] باشد.

به موجب اختلافات حاصله طی سال‌های ۶۴ – ۶۲ درخصوص دایرهٔ تعزیرات و پیرو استمداد کمیسیون امور قضایی مجلس از امام خمینی(ره) در این خصوص و متعاقباً نظر ایشان مبنی بر تعیین کمیته‌ای متشکل از ریاست کمیسیون، ریاست شورای‌عالی قضایی و دو نفر از اعضای شورای نگهبان و النهایه عدم حصول نتیجه از نشست‌های این کمیته، در تاریخ ۱۳۶۴/۱۱/۱۶ ریاست وقت دیوان‌عالی کشور سؤالی را با مضمون ذیل از امام (ره) مطرح می‌نمایند:

سوال: برای ادارهٔ امور کشور، قوانینی در مجلس تصویب می‌شود، مانند قانون قاچاق، گمرکات و تخلفات رانندگی، قوانین شهرداری، و به‌طور کلی احکام سلطانی و برای اینکه مردم به این قوانین عمل کنند، برای متخلفین مجازات‌هایی در قانون تعیین می‌کنند. آیا این مجازات‌ها از باب تعزیر شرعی است و احکام شرعی تعزیرات از نظر کم وکیف بر اینها بار است یا قسم دیگر است و از تعزیرات جدا هستند، و اگر موجب خلاف شرع نباشد باید به آن‌ها عمل کرد؟

امام (ره) نیز در پاسخ می‌فرمایند:

«بسمه تعالی

در احکام سلطانیه که خارج است از تعزیرات شرعیه، در حکم اوّلی است، متخلفین را به مجازات‌های بازدارنده به امر حاکم یا وکیل او می‌توانند مجازات کنند.» (Ibid: 13)

---

۱. چراکه هر چند از دیدگاه فقهای حنفی و حنبلی به‌ویژه با استناد به قاعدهٔ استحسان (ما رآه المسلمون حسناً فهو عندا الله حسن) مرور زمان پذیرفته شده است. اما فقهای امامیه مرور زمان زا مغایر موازین شرعی دانسته‌اند. یکی از محققانی که قبل از انقلاب اسلامی به تفحص در این موضوع پرداخته است، می‌نویسد: «... از تجزیه و تحلیل ادلهٔ مدعیان وجود قانون مرور زمان در اسلام این نتیجه حاصل می‌شود که ادلهٔ آنان همگی مخدوش است و وجود قانون مذکور (مرور زمان) مخالف روح مکتب مزبور و معارض قواعد و اصول استنادی مدعیان است و از لحاظ شرعی به‌هیچ‌وجه قابل تجویز نیست.» (Ashouri, 1385: 207-208)

۲. یعنی آن قسمت که تعزیر را علاوه بر ارتکاب محرمات شرعی، شامل نقض مقررات حکومتی می‌داند.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

بنابراین، سنگ‌بنای جدایی امور غیرحرام از تعزیرات با نظر مرحوم امام(ره) گذاشته شد که از حیث مبانی فقهی و ضعف قاعدهٔ «التعزیر لکل حرام» کاملاً منطقی و مطابق با موازین فقهی به نظر می‌رسد. برخی معتقدند ظاهراً منظور امام خمینی(ره) از به‌کار بردن اصطلاح مجازات‌های بازدارنده، وضع مجازات جدیدی در عرض سایر مجازات‌ها بوده باشد، بلکه به نظر ایشان، امام(ره) در این استفتائات به دستهٔ دیگری از تعزیرات، بر اساس اجتهاد خود اشاره کرده و درواقع دایرهٔ تعزیرات را گسترش داده‌اند. (Rohami, 1388: 30) برخی دیگر نیز بر این نظرند که منظور امام(ره) شق جدیدی از مجازات‌ها نیست، بلکه ایشان مجازات بازدارنده را در معنای فارسی تعزیر به کار برده‌اند. (Hosseini, 1389: 144) در پاسخ به استدلال‌های یادشده می‌توان بیان نمود که اولاً امام(ره) به‌صراحت ضمن اشاره به احکام سلطانیه آن را خارج از دایرهٔ تعزیرات شرعی دانسته‌اند؛ بنابراین أخذ نتیجهٔ ذکرشده از نظر مزبور بسیار بعید است. درخصوص ایراد دوم نیز قابل توضیح است که نه‌تنها حساسیت موقعیت صدور نظر مزبور، این عقیده را رد می‌نماید، بلکه بعید است امام(ره) به‌عنوان فقیه و مسلط به لسان فقه به‌جای واژهٔ تعزیر به نحو مسامحه از عبارت دیگری استفاده کند؛ بنابراین می‌بایست اذعان نمود که دو نظر یادشده صرفاً در حد احتمال بوده که به‌دلیل فقد قرینه بر صحت آنها، پذیرششان مشکل است.

۲. ۲. ۲. نقد ادله شمول تعزیر بر غیر گناهان

از حیث فقهی نیز عده‌ای ادله‌ای را مبنی‌بر امکان جری تعزیر در غیرگناهان بیان می‌دارند که البته مورد مناقشه است. در این بحث ضمن بیان ادلهٔ مزبور که عمدتاً در دو قسمت (روایات و خصیصهٔ ظهور جرایم جدید در زمان) مطرح می‌گردند، به ایرادات وارده بر آنها پرداخته می‌شود:

۲. ۲. ۲. ۱. روایات

۲. ۲. ۲. ۱. ۱. روایت اول ناظر به موردی است که حضرت علی(ع) شخصی را در مسجد می‌بیند که قصه می‌گوید. حضرت نیز او را تازیانه می‌زند و از مسجد بیرون می‌کنند.[۱]

استناد به این روایت، به‌عنوان مجوز تعزیر در غیرگناهان محل مناقشه است؛ زیرا محتمل است که تازیانه زدن از باب مقدمه و تمهید برای اخراج قصه‌گو از مسجد باشد نه از باب مجازات قصه گفتن. علاوه بر این، با توجه به مقام شامخ مسجد و لزوم رعایت احترام آن، به نظر می‌رسد احتمال اینکه این تازیانه از باب تأدیب بوده، قوی‌تر از آن است که از باب تعزیر بوده باشد. حتی اگر این استدلال‌های یادشده نیز مورد مناقشه واقع شود، درنهایت می‌توان به مجمل بودن روایت و عدم صلاحیت استناد به آن تمسک جست. (Fatahi, 1392: 98)

۲. ۲. ۲. ۱. ۲. روایت دوم نیز بیان‌کنندهٔ این مطلب است که حضرت امیر(ع) در مسجد در حال وضو گرفتن بودند که شخصی ضمن هل دادن، ایشان را بر زمین می‌اندازد که حضرت سه بار وی را تازیانه می‌زند و به او می‌فرمایند مواظب باش کسی را نرانی تا موجب شکستگی و پرداخت خسارت شوی.[۲]

این روایت نیز نمی‌تواند به‌عنوان محملی برای توجیه تعزیر در همهٔ گناهان در نظر گرفته شود؛ چراکه در اینجا نیز معلوم نیست تازیانه قطعاً از باب تعزیر است؛ کما اینکه می‌توان این نکته را ذکر کرد که شاید این مورد از باب ایذای دیگران بوده و تعزیر بدین دلیل بر وی جاری گشته است (Fatahi, 1392: 98)

شایان ذکر است در منابع اهل سنت نیز اقوالی در این خصوص وارد شده است. به‌عنوان نمونه، از ابن‌عباس درمورد فردی که شخص آزادی را فروخته بود سوال کردند، پاسخ داد این بیع باطل است و هر دو باید مجازات شوند. احتمالات بیان‌شده در این مورد نیز

---

۱. عَلِيُّ بْنُ إِبْرَاهِيمَ عَنْ أَبِيهِ عَنِ ابْنِ أَبِي عُمَيْرٍ عَنْ هِشَامِ بْنِ سَالِمٍ عَنْ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ ع قَالَ: إِنَّ أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ ع رَأَى قَاصّاً فِي الْمَسْجِدِ فَضَرَبَهُ بِالدِّرَّةِ وَ طَرَدَهُ (Koleini, 1407: 265)

۲. الْحُسَيْنُ بْنُ مُحَمَّدٍ الْأَشْعَرِيُّ عَنْ مُعَلَّى بْنِ مُحَمَّدٍ عَنِ الْحَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ الْوَشَّاءِ عَنْ أَبَانٍ عَنْ عَلِيِّ بْنِ إِسْمَاعِيلَ عَنْ عَمْرِو بْنِ أَبِي الْمِقْدَامِ عَنْ رَجُلٍ عَنْ رَزِينٍ قَالَ: كُنْتُ أَتَوَضَّأُ فِي مِيضَاةِ الْكُوفَةِ فَإِذَا رَجُلٌ قَدْ جَاءَ فَوَضَعَ نَعْلَيْهِ وَ وَضَعَ دِرَّتَهُ فَوْقَهَا ثُمَّ دَنَا فَتَوَضَّأَ مَعِي فَزَحَمْتُهُ فَوَقَعَ عَلَى يَدَيْهِ فَقَامَ فَتَوَضَّأَ فَلَمَّا فَرَغَ ضَرَبَ رَأْسِي بِالدِّرَّةِ ثَلَاثاً ثُمَّ قَالَ إِيَّاكَ أَنْ تَدْفَعَ فَتَكْسِرَ فَتُغَرَّمَ فَقُلْتُ مَنْ هَذَا فَقَالُوا أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ ع فَذَهَبْتُ أَعْتَذِرُ إِلَيْهِ فَمَضَى وَ لَمْ يَلْتَفِتْ إِلَيَّ (Majlesi, 1404: 417)

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

قابل تعمیم است؛ چراکه از یک‌سو شاید این مورد نیز از باب تأدیب بوده و اینکه محتمل است این معامله تحت عنوان کلاهبرداری و أکل مال بباطل[۱] به‌عنوان یک معصیت قابلیت تعزیر را داشته باشد (Fatahi, 1392: 99-100)

۲. ۲. ۲. خصیصهٔ ظهور جرایم جدید در زمان

برخی از فقها بر این نظرند که اساساً جرایم و تخلفات هر جامعه به نحوهٔ زندگی مردم آن جامعه و شیوه‌های اتخاذشده بستگی دارد و برحسب اوضاع و احوال مختلف در طول تاریخ قابل تنوع و گسترش است. هرچه جوامع پیشرفته‌تر و روابط نیز پیچیده و گسترده‌تر می‌شود، جرایم و تخلفات نیز تنوع و گستردگی بیشتری می‌یابند. از اینجاست که باید نهادی باشد تا بر حسب اوضاع و احوال و شرایط زمان و مکان، نوع اعمال مفسده‌زا را که مانع روابط سالم و سالم‌سازی محیط اجتماعی و رشد و شکوفایی ارزش‌های انسانی است، و حسب مورد، مجازات‌هایی را برای آنها تعیین کند؛ بنابراین با عنایت به مطالب فوق روشن می‌شود که «قاعده التعزیر بما یراه الامام» دارای چنان اطلاقی است که شامل تمامی موارد بیان‌شده می‌گردد؛ یعنی علاوه بر آنکه درخصوص اعمال حرام شرعی که واجد خصوصیات سابق باشد حکومت اسلامی حق دارد آن را جرم بداند و برای آن مجازات مناسب تعیین نماید، همچنین می‌تواند نسبت به آن دسته از اعمالی که شرعاً منهی نیستند، ولی مفسده و تبعات خطرناکی دارند، با اختیار خویش جرم اعلام و مجازات تعیین کند.» (Mohaghegh Damad, 1386: 244) در مقام نقد نظریهٔ فوق نیز صرف‌نظر از استدلال نویسندهٔ محترم که صرفاً بر مبنای الزامات اجتماعی بیان شده و اشاره‌ای به مبنای فقهی آن نشده، می‌توان اذعان نمود که این نظریه لااقل متضمن دو ایراد کلی است:

اول: کیفرگذاری در جامعهٔ اسلامی به منظور مبارزه با جرایم ناشی از پدیده‌های نوظهور منحصر در تعزیرات نیست؛ بلکه به‌نظر می‌رسد در این زمینه حاکم اسلامی قادر است استناداً به احکام سلطانیه و در راستای حفظ امنیت جامعه به تشریع نوع دیگری از مجازات‌ها اقدام کند. بنابراین نکته‌ای که در این نظریه و سایر نظرات مشابه (Habibzade, 1381: 22) بیش از هرچیز دیگری مغفول مانده، اینکه بسیاری از نویسندگان و صاحب‌نظران با این استدلال که برخی رفتارها دارای مفسده است و باوجود عدم ورود امر و نهی شرعی در این خصوص حکومت اسلامی به منظور صیانت از جامعه می‌بایست جرم‌انگاری نماید، به دفاع از شمول تعزیر بر غیر معاصی پرداخته‌اند؛ منتها آنچه که از نظر ایشان مغفول مانده است، اینکه تعزیر تنها راه چاره برای جلوگیری از جرایم نوظهور تلقی نمی‌شود.

دوم: نویسنده درراستای تقویت بنیهٔ نظریهٔ خویش به اطلاق قاعدهٔ «التعزیر بما یراه الامام» تمسک جسته است؛ درحالی‌که دایرهٔ اعمال قاعدهٔ یادشده نه درمورد تعیین مصادیق جرایم تعزیری، بلکه ناظر به مقام صالح و سیر تشریفات تشریع مجازات‌های تعزیری است؛ کما اینکه خود نویسندهٔ محترم سطور بالا نیز در کتاب خویش در بحث قاعدهٔ «التعزیر بما یراه الامام» بر این نکته تأکید کرده است. (Mohaghegh Damad, 1386: 223-236)

علی‌هذا با عنایت به مطالب پیش‌گفته، می‌توان اذعان نمود که تعمیم تعزیر به امور غیرحرام به‌دلیل نبود مبنای فقهی مشکل است و درعین‌حال اقدام قانون‌گذار جدید در شق دوم تعریف تعزیر در مادهٔ ۱۸ قانون مجازات اسلامی نیز چندان با مبانی فقهی تطابق ندارد. کما اینکه یکی از فقهای معاصر در پاسخ به سؤال «ملاک اصلی تعزیرات در حکومت اسلامی چیست؟» بدین نحو پاسخ می‌دهند:

---

۱. کلاهبرداری از جمله جرایمی است که أکل مال به باطل محسوب می‌شود و با توجه به عموم آیه شریفه «و لا تأکلوا اموالکم بینکم بالباطل» با استفاده از عنوان کلی تعزیرات قابل مجازات است (Mirmohammad Sadeghi, 1384: 42)

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

«هرگونه تخلّف از واجبات شرع و ارتکاب گناهان **کبیره**[1] تعزیر دارد، و تعزیر منحصر به شلّاق یا زندان نیست؛ بلکه از اندرزهای دوستانه که سبب ترک عمل گردد، شروع می‌شود تا محرومیّت موقّتی از بعضی از حقوق اجتماعی و جریمهٔ مالی و مانند آن».(Makarem Shirazi, 1427: 507)

همچنین به نظر می‌رسد، آنچه بیش از هر مورد دیگر سبب مخالفت‌هایی با «مجازات‌های بازدارنده» در قانون سابق شده، به سبب عنوان این مجازات بوده است؛ چراکه بازدارندگی یکی از خصیصه‌های مجازات است؛ بنابراین مطلوب می‌بود که مقنن جدید به‌جای شتابزدگی و حذف کلی طیف مجازات‌های بازدارنده، این مجازات‌ها را تحت عنوانی دیگر، از جمله «مجازات‌های حکومتی» بیان می‌کرد. آنچه که بر اهمیت و فلیدهٔ این اقدام می‌افزاید، فلیدهٔ عملی آن ناظر بر مرور زمان است؛ چراکه هم‌اکنون با توجه به مشکل بودن جری مرور زمان در فقه امامی، مقنن جدید با قرار دادن مجازات‌های بازدارندهٔ سابق در کنار تعزیرات شرعی، مرور زمان در این نوع مجازات‌ها را نیز با مانع روبه‌رو کرده و به‌گونه‌ای مقرارت سابق آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور کیفری ناظر بر این امر را (مواد ۱۷۳ و ۱۷۴) که از فلسفهٔ خاصی پیروی نموده‌اند،[2] بلااجرا قرار دهد و درنتیجه اجباراً طی مواد ۱۱۳ – ۱۰۵ قانون مجازات، مرور زمان را درخصوص تعزیرات بپذیرد.

درنهایت به‌دلیل رفع مشکلاتی از این دست، قانون‌گذار در تبصرهٔ ۲ مادهٔ ۱۱۵ ق.م.ا یک تقسیم‌بندی ارائهٔ کرده که تاکنون سابقه‌ای نداشته و آن، تقسیم تعزیرات به منصوص و غیرمنصوص است که در این خصوص نه تنها این مورد مشکلی را رفع نکرده، بلکه سبب اختلاف نظراتی نیز گردیده است؛ چراکه تاکنون هنوز اتفاق‌نظری درخصوص معنای منصوص و غیرمنصوص بیان نشده و کماکان این حیطه از قانون مجازات اسلامی مورد اختلاف و ارائهٔ تفاسیر گوناگون است.[3] ضمن آنکه برخورد قانون نسبت به این دو دسته از تعزیرات نیز کاملاً واجد ابهام و البته تأمل‌برانگیز است. به‌عنوان نمونه، یکی از اقدامات قابل‌تأملی که قانون‌گذار در این خصوص انجام داده، این است که مرور زمان تعقیب را صرفاً شامل تعزیرات غیرمنصوص دانسته، درحالی‌که درخصوص مرور زمان شکایت و همچنین مرور زمان اجرای مجازات تفاوتی بین منصوص و غیرمنصوص قائل نشده است. همچنین برخی نهادهای مساعد به حال اشخاص، همچون معافیت، تعویق صدور حکم یا تعلیق اجرای مجازات را منحصراً شامل تعزیرات غیرمنصوص دانسته،

---

۱. تأکید از نگارندگان است.

۲ .درخصوص مبانی مرور زمان می‌توان به دلایلی همچون تسکین جامعه از اضطراب ناشی از جرم بعد از سال‌های متوالی، عدم امکان تحمیل تقصیر دستگاه کیفری بر متهم، از بین رفتن بنیان خانواده و سرمایهٔ اجتماعی که متهم بعد از وقوع جرم به‌دست آورده، و مشکل بودن جمع‌آوری دلایل بعد از گذشت زمان اشاره کرد. (Babai, 1388: 52-53)

۳. در خصوص این تقسیم‌بندی در قانون مجازات، چندان اتفاق‌نظری وجود ندارد؛ تا آنجا که درخصوص مفهوم منصوص و غیرمنصوص چند دیدگاه مطرح است:

دیدگاه اول: تعزیرات منصوص شرعی همان تعزیرات مقدر است. مطابق این نظریه که توسط ادارهٔ حقوقی بیان گردیده، تعزیرات منصوص شرعی به تعزیراتی گفته می‌شود که در شرع مقدس اسلام، برای یک عمل معین نوع و مقدار کیفر مشخص شده باشد؛ بنابراین مواردی که به موجب روایات یا هر دلیل شرعی دیگر به‌طور کلی و مطلق برای هر عملی تعزیر مقرر گردیده و نوع و مقدار آن معین نشده است، تعزیر منصوص شرعی محسوب نمی‌شود. بر اساس این تفسیر روابط نامشروع (ماده ۶۳۷ قانون تعزیرات) مصادیق تعزیرات منصوص شرعی است.

دیدگاه دوم: تعزیرات منصوص شرعی همان تعزیرات مقدر معین: براساس این دیدگاه تعزیرات منصوص تعزیراتی است که نوع و مقدار آن به‌طور معین در نصوص (قرآن و روایات) آمده است. به عبارت دیگر، تعزیر منصوص شرعی همان تعزیر مقدر معین است. به نظر می‌رسد مطابق این تفسیر، مصداقی از تعزیر منصوص شرعی در قوانین موضوعهٔ فعلی وجود ندارد.

دیدگاه سوم: تعزیرات منصوص شرعی همان تعزیرات شرعی منصوص: براساس این دیدگاه، تعزیرات منصوص تعزیراتی است که در نصوص (قرآن و روایات) برای ارتکاب فعل حرام یا ترک واجب اعم از اینکه نوع و مقدار آن مشخص شده یا نشده باشد، در نظر گرفته شده است. بر طبق این تفسیر، جرایمی از قبیل کلاهبرداری و... از مصادیق تعزیرات منصوص شرعی هستند (شمس ناتری و دیگران، ۱۳۹۲: ۳۴۱).

با این تفاسیر متعدد ملاحظه می‌شود که تقسیم‌بندی جدید قانون‌گذار نه‌تنها چندان مشکلی را حل ننموده، بلکه نوعی بلاتکلیفی را برای دادگاه‌ها موجب شده است.

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

درحالی‌که در سایر نهادهای مشابه، همچون تخفیف مجازات، آزادی مشروط، نظام نیمه‌آزادی، جایگزین‌های حبس و... تفاوتی قائل نشده است.

نتیجه‌گیری

با مراجعه به قاعدهٔ «التعزیر لکل حرام» و مبانی آن این نتیجه حاصل می‌گردد که این قاعده- به‌عنوان منبع و منشأ جرم‌انگاری تعزیری- حتی در قلمرو گناهان نیز خاصیت تمام شمول ندارد و صرفاً برخی گناهان را شامل می‌گردد. بنابراین، این استدلال، شق اول تعریف تعزیر در مادهٔ ۱۸ قانون جدید مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ که تعزیر را شامل ارتکاب کلیهٔ محرمات شرعی می‌داند، با چالش جدی مواجه می‌نماید. از سوی دیگر، درمورد اینکه آیا به استناد این قاعده می‌توان امور غیرحرام را به‌عنوان اعمالی برخلاف نظم و امنیت اجتماع و شهروندان تحت عنوان تعزیر بیان نمود یا خیر، هرچند برخی از اندیشمندان به استناد پویا نمودن فقه شیعه قائل به جواز چنین امری گردیده‌اند؛ اما از یک‌سو با توجه به ضعف مبانی فقهی نظر این دسته از اندیشمندان و عدم امکان استفاده از قاعدهٔ «التعزیر لکل حرام» و برخی روایات واردهٔ خاص در این زمینه و از سوی دیگر با توجه به مجاز بودن حاکم شرع در راستای اعمال احکام سلطانیه و ذی اختیار بودن در جرم‌انگاری و کیفرگذاری نسبت به غیرمعاصی مفسده‌برانگیز و همچنین با امعان به عدم انحصار مجازات چنین اعمالی در تعزیر، به نظر می‌رسد نه‌تنها اقدام قانون‌گذار کشورمان در قسمت بعدی تعریف تعزیر در مادهٔ ۱۸ مبنی بر توسعهٔ عنوان تعزیر بر غیرگناهان و مجازات‌های بازدارندهٔ سابق غیرقابل‌توجیه و غیرضروری است، بلکه حسب احکام سلطانیه مطلوب می‌بود که این شق اخیر را تحت عنوان «مجازات‌های حکومتی» و نه تعزیرات تشریع می‌نمود؛ اقدام قانون‌گذار به تقسیم تعزیرات به منصوص و غیرمنصوص نیز به‌نوعی در راستای رفع ایرادات مزبور است که نه‌تنها در این خصوص مشکلی را حل نکرده، بلکه به سبب دیدگاه مبهم قانون نسبت به این تقسیم‌بندی، مشکلات و ابهاماتی را موجد گردیده است.

References:

A group of authors (Bita), Fiqh Ahl al-Bayt, peace be upon them, Volume 54, Qom: Institute of Islamic Jurisprudence Encyclopaedia on the Religion of Ahl al-Bayt, peace be upon them. (in Persian)

Ansari, Baqer, Aslanzadeh, Rahim and Boroujardian, Ali (2007), Legal lexicon, Second Edition, Tehran: adjutancy of Research, Compilation and Revision of Laws and Regulations. (in Persian)

Ashuri, Mohammad (1385), Criminal Procedure Code, Volume 1, 11th Edition, Tehran: Samt Publications. (in Persian)

Babaei, Mohammad Ali (2008), "Critical analysis of the legislator's understanding of the passage of prosecution time", Journal of Legal Studies of Shiraz University, 1 (3), 49-68. (in Persian)

Chiraghi, Ali Asghar (Spring and Summer 2013), "Elements and Realm of Ijtihadi Interpretation", Sahifah Mobin Magazine, 34-33, 34-4. (in Persian)

Fatahi, Seyyed Mohsen (spring and summer 2013), "Comparative study of punishments as punishment from the point of view of Islamic religions (relying on the role of the element of guilt in the nature of punishment)", Scientific Research Journal of Jurisprudence Research, 9 (1), 87-104. (in Persian)

Habibzadeh, Mohammad Jafar and Aini Najafabadi, Mohsen (April and September 2011), "The basis and criterion Ta'zir", Judicial Journal, 33, 22-26. (in Persian)

Haeri, Sayyid Ali bin Muhammad Tabatabai (1418 AH), Riyadh al-Mas'il fi Iqhāqī al-Ahkam by Evidence, Volume 15, First Chapter, Qom: The Foundation of the Family of the Prophet, peace be upon them. (in Arabic)

Haji Dehabadi, Ahmad (2011), Penal Jurisprudence Rules, 3rd edition, Qom: Hozwa and University Research Center. (in Persian)

Hayeri, Seyyed Kazem (Autumn 2016), "Types of ta'zir and its rules", Ahl al-Bayt Fiqh Journal, 51, 3-33. (in Persian)

Hedayati-Kakhki Mohammad and Bohlander (2009)," Criminal Justice Under Shari'ah in the 21st Century – An Inter-Cultural View", **Arab Law Quarterly**, Vol. 23. (In English)

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

Holy Quran, translated by Nasser Makarem Shirazi, Qom: Publications of Imam Ali Bin Abi Talib School. (in Persian)

Hosseini, Seyyed Mohammad (1388), the relationship between the Shariah concept of "sin" and the legal concept of "crime" and the relationship between "sanction" and "punishment", criminal sciences, a collection of essays in honor of professor Dr. Mohammad Ashuri, second edition, Tehran: Samt Publications. (in Persian)

Hosseini, Seyyed Mohammad (summer 2019), "Deterrent punishments, theoretical problems and practical problems", Journal of Faculty of Law and Political Science, 40 (2), 139-158. (in Persian)

Ibn Manzur, Abu al-Fadl Jamal al-Din Muhammad ibn Makram (1414 AH), Lisan al-Arab, volume 4, Chap Sum, Beirut: Dar al-Fikr for Printing, Publishing and Distribution - Dar Sader. (in Arabic)

Khawansari, Seyyed Ahmed bin Yusuf (1405 AH), Jami al-Madarak fi Sharh Khazrat al-Nafi, revised by Ali Akbar Ghafari, second edition, Qom: Ismailian Institute. (in Persian)

Kolaini, Mohammad Bin Yaqoob (B.T.A.), Ghazideh Kafi, Volume 6, translated by Mohammad Baqer Behboodi, Tehran: Center for Scientific and Cultural Publications. (in Persian)

Kulaini, Muhammad bin Yaqoub (1407 AH), Al-Kafi, volume 7, Tehran: Dar Al-Kutub Islamiyeh Publications. (in Arabic)

Maalouf, Louis (1384), Farhang al-Manjad, translated by Mohammad Bandar Rigi, fifth edition, Tehran: Iran Publications. (in Persian)

Majlisi, Muhammad Baqir bin Muhammad Taqi (1404 AH), Mirror of Minds in Sharh Akhbar Al-Rasul, Volume 23, Tehran: Dar Al-Kutub Al-Islamiyyah. (in Arabic)

Makarem Shirazi, Nasser (1427 AH), Isftataat Jadid, volume 2, second edition, Qom: Publications of Imam Ali Ibn Abi Talib School, peace be upon him. (in Persian)

Mir Mohammad Sadeghi, Hossein (1384), specific criminal law (2) crimes against property and ownership, 13th edition, Tehran: Mizan publishing house. (in Persian)

Mohadi Lankarani, Muhammad Fadel (1422 AH), Detal al-Sharia fi Sharh Tahrir al-Wasilah-Al-Hudood, Qom: Center for Jurisprudence of Imams Athar, peace be upon them. (in Arabic)

Mohagheq Damad, Seyyed Mustafa (2006), Rules of Jurisprudence: Criminal Section, 8th edition, Tehran: Islamic Sciences Publishing Center. (in Persian)

Mousavi (Imam Khomeini), Seyyed Ruhollah (Bita), Tahrir al-Wasilah, Qom: Dar Al Alam Press Institute. (in Persian)

Munir Muhammad (2011),” Compatibility between Anti-Terrorism Legislation and Shari‘a”, **Pakistan Journal of Islamic Research**, Vol. 8, 63-107. (In English)

Najafi Abrandabadi, Ali Hossein (2008), from criminal law to criminal science, criminal science, a collection of essays in honor of professor Dr. Mohammad Ashuri, second edition, Tehran: Samt Publications. (in Persian)

Omid Zanjani, Abbas Ali (1386), Jurisprudence Rules, Criminal Law Department, first edition, Tehran: Samt Publications and Institute of Islamic Studies and Research. (in Persian)

Rahami, Mohsen (2008), The Customization of Punishments in the Penal System of the Islamic Republic of Iran, Criminal Sciences, a collection of essays in honor of professor Dr. Mohammad Ashuri, 2nd edition, Tehran: Samt Publications. (in Persian)

Rostami, Hadi (2012), Punishment justification in the theory of moral education, encyclopedia of criminal sciences, collection of new articles on criminal sciences, second book, Tehran: Mizan publication. (in Persian)

Saedi, Jafar (Summer 2016), "The Unity of Manat and the Abolition of Character", Fiqh Ahl al-Bayt Journal, 13(50), 104-117. (in Persian)

Shams Natri, Mohammad Ebrahim, Kalantari, Hamid Reza, Zare, Ebrahim and Riazat, Zainab, (2012), Islamic Penal Code in the Current Legal System, 1st Edition, Tehran: Mizan Publishing House. (in Persian)

Shaykh Hor Amli, Muhammad bin Hassan (1409 AH), Shi'ite means, volume 28, Qom: Al-Bayt Foundation, peace be upon them. (In Arabic)

Archive of SID.ir

Archive of SID.ir

Soleimani, Hossein (1384), Criminal Justice in Judaism, Tehran: Religions and Religions Studies and Research Center. (in Persian)

Zamani, Leila, Abuei, Hossein and Tulaei, Ali (autumn and winter 2013), "Tashir Shahid Zoor", Fiqh and Fundamentals of Islamic Law Journal, 44 (2), 117-138. (in Persian)

استناد به این مقاله:

صالحی، هادی و زارع، محمدکاظم (۱۴۰۳)، « تحلیل فقهی– مبنایی گسترهٔ تعزیر در قانون مجازات اسلامی با تأکید بر قواعد فقه حکومتی»، **پژوهشنامه حقوق کیفری**، دوره ۱۵، پیاپی ۲۹، صص. ۱۳۳-۱۴۵. DOI:10.22124/jol.2024.25891.2419

Copyright:

Copyright for this article is transferred by the author(s) to the journal, with first publication rights granted to *Criminal Law Research*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/).

Archive of SID.ir